

Özel Yetenekli Birey Olarak Tanılanmanın Ortaöğretim Öğrencileri Üzerindeki Etkileri ve Bu Bireylerin Kariyer Planları

MELİH BURAK ÖZDEMİR

Özet

Bu çalışmanın amacı, özel yetenekli birey olarak tanılanmanın ortaöğretim öğrencileri üzerindeki etkilerini ve bu bireylerin kariyer planlarını ortaya koymaktır. Çalışma, nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması olup, veriler içerik analizi yöntemiyle analiz edilmiştir. Araştırmanın çalışma grubunu 2024-2025 eğitim-öğretim yılında Fen lisesine devam eden yirmi (20) özel yetenekli öğrenci oluşturmaktadır. Çalışmada veriler araştırmacı tarafından geliştirilen ve alanında uzman akademisyenlerin görüşleri alınarak son hali verilen yarı yapılandırılmış görüşme formuyla elde edilmiştir. Araştırma sonucunda öğrencilerin büyük çoğunluğu özel yetenekli birey olarak tanılanmanın kendileri üzerinde olumlu etkilerinin olduğunu ve çevrelerinden de olumlu geri dönütler aldıklarını ifade etmişlerdir. Eğitim ortamında karşılaştıkları güçlükleri ise; birden fazla kuruma devam etmenin yorgunluğu, daha fazla görev/sorumluluk ve ödev, yapamadığında hissedilen gerginlik vb. ifade etmişlerdir. Kariyer planları noktasında ise öğrencilerin büyük çoğunluğunun kendilerinden emin bir şekilde tek bir kariyer planı yaptıkları sonucuna ulaşılmıştır. Sonuç olarak özel yetenekli bireylerin çevrelerinden algıladıkları sosyal destek ne kadar anlamlı olursa, bu bireylerin psikolojik sağlamlılıklarının da o denli güçlü olacağı yorumunda bulunulabilir. Evde,

– ARASTIRMA MAKALESİ –

MELİH BURAK ÖZDEMİR, mlhbrk52@hotmail.com,
Millî Eğitim Bakanlığı,
ORCID <https://orcid.org/0000-0001-7016-0745>

Geliş tarihi: 18.12.2024 • Kabul tarihi: 29.12.2024
doi: <https://doi.org/10.47646/CMD.2024.335>

okulda ya da sosyal çevrelerinde zengin uyarıcıların sunulması, bu bireylerin gelişimlerini destekleyici ve itici bir güç etkisi yaratabilir. Ayrıca, geleceğin inşası noktasında eğitimin fonksiyonları dikkate alındığında özel yetenekli bireylerin eğitime olan özenin önemi de yadsınamaz.

Anahtar kelimeler: Özel yetenekli birey, Fen lisesi, Sosyal destek, Kariyer

Abstract

The Effects of Being Identified as a Gifted Individual on Secondary School Students and the Career Plans of These Individuals

The aim of this study is to reveal the effects of being identified as gifted on secondary school students and to explore their career plans. The study employs a case study approach, which is one of the qualitative research methods, and the data were analyzed using content analysis. The research group consists of twenty (20) gifted students attending a Science High School in the 2024-2025 academic year. Data were collected through a semi-structured interview form developed by the researcher, finalized with the input of experts in the field. The results indicated that a significant majority of students expressed that being identified as gifted had positive effects on them and they received positive feedback from their surroundings. However, they also reported challenges faced in their educational environments, such as fatigue from attending multiple institutions, increased responsibilities and assignments, and stress felt when unable to perform tasks. Regarding career plans, it was concluded that most students confidently made a single career plan for themselves. As a result, it can be inferred that the more meaningful social support gifted individuals perceive from their environment, the stronger their psychological resilience will be. Providing rich stimuli at home, at school or in their social environment can have a supporting and driving force effect on the development of these individuals. Furthermore, considering the functions of education in building the future, it is undeniable that special attention to the education of gifted individuals is essential.

Keywords: Gifted, Science high school, Social support, Career

Giriş

Özel yetenek kavramı, pek çok kuram ve kuramcıya göre farklı şekillerde tanımlanmıştır. Bu kavramı ilk olarak Galton (1869) açıklamaya çalışmış (Özgülven, 2007) ve Galton'dan günümüze özel yeteneklilik başlarda

akademik konuları kapsayan testlerden alınan yüksek puanlarla sınırlıyken, zaman içinde yaratıcılık, liderlik ve motivasyon gibi faktörleri de kapsayan daha geniş bir tanıma evrilmiştir (Robinson, 2005). Özel yetenekli birey; yaratıcı düşünce, sanat ve zihin alanlarında akranlarına göre daha iyi performans sergileyen ve yüksek başarı ortaya koyan birey olarak tarif edilebilir (MEB, 2016; Tanık Önal, 2018).

Özel yeteneklilik bir avantaj gibi algılsa da özünde bazı dezavantajları da barındırabilmektedir (Avcı ve Sakallı Demirok, 2022). Yapılan çalışmalar bu bireylerin sosyal/duygusal zorluklar (Yoo ve Moon, 2006; Noriah ve Abu Yazid, 2010), akranlarına kıyasla yüksek kaygı ve aşırı özeleştirici (Cho-Hee, 2009), düşük benlik saygısı (Vialle, Heaven ve Ciarrochi, 2007) gibi sorunlarla karşılaştığını ortaya koymaktadır. Özel yetenekli bireylerin yeteneklerini ortaya koyabilecekleri ve sınırlarını zorlayabilecekleri koşullarının olmaması ise bu bireylerde hayal kırıklığına neden olabileceği gibi, eğitim ortamlarında da zaman zaman olumsuz davranışlar sergilemelerine sebep olabilmektedir (Akarsu 2001).

Özel yetenekli bireyler yaratıcılıkta, fikir üretmede, sanatsal ve fiziksel becerilerde özel başarıya sahip bireyler olarak tanımlansa da (Güçin ve Oruç, 2015), dünyada her şeyin avantajı olduğu gibi dezavantajı da olduğu söylenebilir (Avcı ve Sakallı Demirok, 2022). İnsanlar maalesef özel yetenekli bireylerle ilgili zaman zaman yanlış çıkarımlarda bulunabilmektedir (Ataman, 2007). Örneğin, Terman'a göre insanların, özel yetenekli bireylerin daima başarılı olacakları yönündeki inanışları yanlıştır (Enç, 1979). Özel yetenekli bireyler de tıpkı normal akranları gibi zaman zaman sorunlara çözüm üretmede çaresiz kalabilir (TBMM, 2012). Bu bireyler özel yeteneklere sahip olabilirler ancak bütün zorlukların üstesinden gelebilecekleri şeklinde düşünmek hatalıdır. Düşük başarı tüm okul seviyelerinde, her zihinsel becerinin her düzeyinde ve bütün etnik gruplarda görülebilir (Rathvon, 1996). Dolayısıyla bu bireylerin de zaman zaman normal akranları gibi desteklenmeye ihtiyaç duydukları anlar olabilmektedir (Çitil, 2016).

Tüm çocukların yaşamlarında olduğu gibi özel yetenekli çocukların da yetenek ve potansiyellerinin gelişiminde ailenin rolü yadsınmaz (Balbay ve Özak, 2024). Birçok ebeveyn özel yetenekliliğin ne anlama geldiğini ya da ne yapmaları gerektiğini bilememekte ve özel yeteneklilik konusunda kendilerini zaman zaman yetersiz hissedebilmektedir (Afat, 2013). Ebeveynlerin fark ettikleri tek şey çoğunlukla çocuklarının farklı olduğudur.

Bu anlamda özel yetenekli çocuk yetiştirmek pek çok ebeveyn açısından yeni ve zorlayıcı bir deneyim olarak tarif edilebilir (Hall vd., 1980). Özel yetenekli bireylerin kendilerine has gelişimsel özellikleri ve bu özelliklerin gerektirdiği özel ihtiyaçlar, özel yetenekli bir bireyin ebeveyni olmayı daha da güçleştirebilmektedir (Köksal, 2020). Eris, Seyfi ve Hanoz (2009) alışmalarında ebeveynlerin özel yetenekli bireylerle ilgili gerekli bilgiye ulaşmada zorlandıkları sonucuna ulaşmışlardır. Avcı ve Sakallı Demirok (2022) ise çalışmalarında, ebeveynlerin çocuklarını gerek tanı öncesi gerekse de sonrasında ve onların ilgi alanlarını desteklemede zorluklarla karşılaştıklarını ortaya koymuşlardır.

Sürücü, Kontař ve Bacanlı (2015) alışmalarında bu öğrencilerin en güçlü oldukları alanlara yönlendirilerek alan seçimlerine yardımcı olmanın, motivasyonlarını ve performanslarını artırdığını ve kariyer planlamalarının da bu doğrultuda olması gerektiğini ifade etmektedir. Kariyer planlamaya gelişim gösteren bir durum olması sebebiyle erken yaşlarda başlanması hatta bu sürece özel yetenekli bireylerde daha da erken başlanması önerilmektedir (Güleç vd., 2020). Ancak özel yetenekli bireylerin kariyer gelişimine ilişkin literatürde yeterince çalışma olmadığı da görülmektedir (Chen ve Wong, 2013; Greene Burton, 2016). İshak ve Bakar (2014) özel yetenekli öğrencilerin gereksinim duydukları rehberlik ve psikolojik danışma faaliyetlerini inceledikleri çalışmalarında bu bireylerin en fazla kariyer psikolojik danışmaya gereksinim duydukları sonucuna ulaşmışlardır. Anctil, Smith, Schenck ve Dahir (2012) kariyer psikolojik danışması programlarının ortaokul ve liseye devam eden özel yetenekli öğrenciler için öncelikli kariyer psikolojik danışma faaliyetleri arasında yer alması gerektiğinin altını çizmektedir. Bu sebeple kariyer psikolojik danışma hizmetleri özel yetenekli öğrencilerin bireysel gereksinimlerine dönük, anlamlı ve aynı zamanda öğrencilerin kariyer hedeflerini fark etmesi noktasında yapıcı nitelikte olmalıdır (Maree, 2019).

Özel yetenekli bireylerin kariyer planlamalarının göz ardı edildiği ve bu konuda çok fazla çalışma yapılmadığı ortadadır. Kariyer gelişim süreci bireylerin gelecekteki meslek yaşamlarına dair seçimler yaptığı kariyer karar verme sürecini kapsayan ve yaşam boyu süren bir süreçtir (Brown, 2002). Ancak bireyin meslek sahibi olması sadece temel fizyolojik ihtiyaçlarının karşılanması noktasında bir aracı rol değil, bireyin yaşam doyumuna ulaşması noktasında da oldukça önemlidir. Bu sebeple özel yetenekli bireylerin kariyer planlamalarına gerekli hassasiyetin gösterilmesi ve özel yetenekli bireylerle çalışan her kesimin üzerine düşen görevi yerine

getirmesi önemlidir.

Literatür, özel yetenekli bireylerin yaşadığı problemleri ele alan çalışmalar bakımından zengindir ve bunlar farklı çalışmalar içerisine serpiştirilmiştir. Ancak özel yetenekli tanısı aldıktan sonra bu tanının bu bireyler üzerindeki bilişsel, sosyal, duygusal etkilerini, sosyal çevrelerinden aldıkları olumlu/olumsuz geri dönütleri, gerek eğitim ortamında gerekse de diğer ortamlarda yaşadıkları zorlukları ve gelecek planlarını tek çatı altında toplayan herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır.

Özel yeteneklilik gerek dünyada gerekse de ülkemizde üzerinde durulan önemli konulardan biridir. Bu sebeple özel yetenekli tanısı alan bireylerin yaşadığı tüm zorlukları en başından bertaraf etmenin ya da bu bireylerin gereksinim duyduğu her türlü desteği gerek eğitim ortamında gerekse de sosyal çevrelerinde vermenin öneminin yadsınamaz olduğu düşünülmektedir. Yapılan bu çalışma ile de başta ailelere, eğitimcilere, politika yapıcılara ve özel yeteneklilik konusunda çalışmalar yapan tüm STK'lara rehberlik etmek hedeflenmektedir. Özel yetenekli bireyler toplumlar açısından çeşitlilik ve zenginlik olarak görülmelidir. Bu noktada bu bireyler için uygun eğitim stratejileri, doğru eğitim politikaları ortaya koymak ve kariyer gelişimleri noktasında yol gösterici olmak önemlidir. Yapılan bu çalışma ve bulgularıyla sürece katkı sunmak hedeflenmekte ve özel yetenekli bireylerle ilgili tüm kesimlere rehberlik edilebileceği düşünülmektedir.

Yöntem

Bu çalışmada, özel yetenekli tanısı almış olmanın ortaöğretim öğrencileri üzerindeki etkilerini ve kariyer planlarını ortaya koymak hedeflenmektedir. Çalışma, bilimsel sorulara yanıt bulmak adına ayırt edici bir yaklaşım olarak kabul gören (Büyüköztürk vd., 2014) durum çalışmasıyla desenlenmiş nitel bir araştırmadır. Hays'a (2004) göre durum çalışması bir veya daha fazla olay, sosyal grup, program veya ortamın ayrıntılı şekilde kendi ortamında incelenmesidir. Merriam (2013) göre ise durum çalışması bütünsel bir betimleme ve açıklama bulma hedefli yaklaşımdır. Nitel araştırmalarda genelleme kaygısı yoktur (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Bu çalışmanın da amacı var olan bir olguyu ortaya koymak ve genelleme yapmadan durum tespitinde bulunmaktır. Yani, özel yetenekli tanısı almış olmanın ortaöğretim öğrencileri üzerindeki etkilerini ve kariyer planlarını nasıl etkilediğini ortaya koymak çalışmanın temel amacıdır.

Veri Toplama Araçları

Çalışmada, araştırmacı tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Hazırlanan görüşme formu uygulama yapılmadan önce kapsam geçerliği için Ondokuz Mayıs Üniversitesi'nde görev yapan bir Doçent ve bir öğretim görevlisinin görüşüne sunulmuştur. Geri dönütler neticesinde gerekli düzeltmeler yapılarak forma son şekli verilmiştir. Veri toplama aracındaki sorular şöyledir:

1. Özel yetenekli birey tanısı almanın senin üzerindeki bilişsel, sosyal ya da duygusal etkileri nelerdir? (olumlu/olumsuz) Lütfen açıklayınız.
2. Özel yetenekli birey tanısı aldıktan sonra sosyal çevrenizden (aile, okul vb.) aldığınız geri dönütler (olumlu/olumsuz) nelerdir? Lütfen açıklayınız.
3. Özel yetenekli birey olarak eğitim ortamında karşılaştığınız güçlükler nelerdir? Lütfen açıklayınız.
4. Özel yetenekli birey olarak gelecek planlarınız nelerdir? (Akademik beklenti, kariyer vb.) Lütfen açıklayınız.

Görüşmeler 18.11.2024-22.11.2024 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Etik kurallar çerçevesinde katılımcıların gönüllü olmasına dikkat edilmiş, kimlikleri gizli tutulmuş ve gerçek isimleri yerine rumuz kullanılmıştır. Çalışma grubundaki öğrencilerin gizliliğinin sağlanması için K1, K2,... E1, E2, E3...şeklinde kodlama yapılmış ve öğrencilerin cevaplarına ilişkin doğrudan alıntılara yer verilmiştir.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu, 2024-2025 eğitim-öğretim yılında İğdır Fen Lisesi'nde öğrenim gören ve özel yetenekli tanısı almış 9, 10 ve 11. sınıflara devam eden yirmi (20) öğrenci oluşturmaktadır. Katılımcıların 14 tanesi 9. sınıf, 5 tanesi 10. sınıf ve 1 tanesi de 11. sınıf öğrencisidir. Katılımcıların 11'i kadın, 9'u ise erkektir.

Tablo 1. Katılımcıların Sosyo-Demografik Özellikleri

Okul	Cinsiyet	Sınıf Düzeyi
	K	9
	K	9
	K	9
	K	9
	K	9
	E	9
	E	9
	E	9
FEN LİSESİ	E	9
	E	9
	E	9
	E	9
	E	9
	E	9
	K	10
	K	10
	K	10
	K	10
	K	10
	K	11

Verilerin Analizi

Çalışmada nitel araştırma yaklaşımlarından içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizinde öncelikle toplanan verilerin kavramsallaştırılması, sonrasında ortaya çıkan kavramların düzenlenerek, temaların saptanması gerekmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2013).

Geçerlik ve güvenilirliği sağlamak için ise katılımcı teyidi gerçekleştirilmiştir. Sorular tüm katılımcılara aynı biçim ve sırada sorulmuş ve yanıtlar yazılı olarak not alınmıştır.

Sosyal bilimlerde insan davranışları devamlı değişim gösterdiğinden araştırma sonuçlarının yinelenmesi pek mümkün değildir. Bu sebeple nitel araştırmalarda güvenilirlik yerine tutarlık kavramı tercih edilir (Merriam,

2013; Yıldırım ve Şimşek, 2011). Bu sebeple durum çalışmalarında tutarlılığı artırmak adına araştırmalarda izlenen süreçler ayrıntılı bir şekilde açıklanmalı, ilgili dokümanlarla desteklenmeli ve raporlaştırılmalıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2011).

Miles ve Huberman (1984) nitel veri analizi sürecinin üç evreden oluştuğunu söylemektedir. İlk evre görüşme, gözlem ve doküman incelemesi gibi veri toplama teknikleriyle elde edilen verilerin azaltılması evresidir. Bu evrede henüz işlenmemiş veri seti eleme, özetleme ve dönüştürme işlemlerinden geçirilir. Bu süreçte araştırmacı yaptığı çalışmanın kapsamına göre hangi verileri araştırmacının kapsamı dışında bırakacağına, hangi verileri araştırma kapsamına alacağına ve nasıl bir sınıflandırma yapacağına karar vermektedir. İkinci evre ise verilerin görselleştirilmesi sürecidir. Bu evrede ayıklanan ve özetlenen veriler çalışmanın amacına göre örüntülenir. Belirli bir anlam ifade etmeyen veri seti, örüntüleme yöntemiyle birlikte daha anlaşılır bir form alır. Veri analiz sürecinin son basamağını ise teyit etme, sonlandırma evresi oluşturmaktadır. Bu son evrede verilerin ne anlama geldiği anlaşılmaya çalışılır.

Araştırmacı tarafından hazırlanan ve uzman görüşü alınarak son şekli verilen yarı yapılandırılmış görüşme formu ile elde edilen veriler çalışmanın amacı doğrultusunda özetlenmiş ve dönüştürme işlemine tabi tutulmuştur. Çalışmada araştırma soruları ışığında '*Bilişsel, Sosyal, Duygusal Etki, Sosyal Çevreden Alınan Dönütler, Eğitim Ortamında Karşılaşılan Güçlükler ve Gelecekle İlgili Planlar*' başlıklı 4 tema belirlenmiştir. Kodlar oluşturulurken araştırmacının amacı ve görüşme soruları dikkate alınmış ve oluşturulan kodların çalışmada ne sıklıkta geçtiğine bakılarak, çalışmanın amacı kapsamında kaydadeğer kodlar olup olmadıklarına karar verilmiştir. Çalışmada elde edilen kavramlardan birbirleriyle bağlantılı olanlarsa belirli kategoriler altında sınıflandırılmıştır.

Bulgular

Öğrenci ifadeleri doğrultusunda elde edilen bulgular ve tablolar bu bölümde verilmiştir. Araştırmacının 1. sorusundan elde edilen bulgular şu şekildedir:

Tablo 2. Özel Yetenekli Tanısı Almanın Katılımcılar Üzerindeki Zihinsel, Sosyal ya da Duygusal Etkileri

Tema	Kategori	Kod	f
Bilişsel, Sosyal, Duygusal Etki		İyi hissetmek, mutluluk, sevinç	5
		Kendine güven/kendini fark etme, bu durumu avantaja çevirme	3
	Olumlu	Motivasyon artışı	2
		Ön plana çıkma, gurur duymak/ duyulması	2
		Bilimsel/proje	2
		Toplam	14
	Olumsuz	Beklenti artışı, baskı	1
		Kötü hissettirme	1
		Toplam	2
	Nötr	Pek bir şey olmadı, olumlu ya da olumsuz etkisi olmadı, Nötr, soruya cevap yok, her hangi bir etki yaratmadı	6
		Toplam	6

Tablo 2 incelendiğinde özel yetenekli tanısı almanın katılımcılar üzerindeki bilişsel, sosyal ya da duygusal etkilerinin genel anlamda olumlu olduğu görülmektedir. Özel yetenekli tanısı almanın bu bireyler üzerindeki etkilerini kendi cevapları üzerinden (olumlu, olumsuz ve nötr) ayırttığımızda öğrenci görüşleriyle ilgili ortaya çıkan tablo şöyledir:

Olumlu hissettirdi diyen öğrencilere ait ifadeler;

- (K1) *Tübitak, Teknofest gibi proje alanlarında olumlu etkisi oldu.*
- (K2) *Diğer bireylere göre ön plana çıkmak gurur verici.*
- (K3) *Böyle bir tanı kendimi çok iyi hissettirmişti.*
- (E1) *Mutluluk, sevinç gibi etkileri oldu.*
- (E2) *Kendimi üstün bir birey olarak değil, daha ziyade kapasitemin her şeye yetebileceğine inandım.*

- (E3) *BİLSEM'e gidebileceğim için mutluluk hissettim. Sosyal açıdan beni mutlu ediyor.*
- (E5) *Zor konuları kendime göre basitleştiriyorum ve daha iyi öğreniyorum.*
- (K6) *Kendimi daha iyi hissediyorum. Bir şeyi yaparken kendimi başarabileceğime inandırıyorum. Kendimi daha iyi motive ediyorum.*
- (K7) *Herkes benden en iyi sonuçları beklemeye başladı ancak güzel bir duygu.*
- (K9) *Olumsuz pek bir etki yaratmadı aksine çok fazla olumlu yönü var. Bazı projelerde bu açıdan öncelikli olabiliyorum.*
- (K10) *Bilişsel olarak öz farkındalığımın artmasıyla kendime olan güvenim pekişti.*
- (K11) *Güzel hissettirdi.*

Olumsuz hissettirdiğini ifade eden öğrenci görüşleri;

- (E4) *Beklenti ve baskı artıyor.*
- (E9) *Pek bir etki yaratamadı. Bu tam hayatta pek bir sınır olmadığını hatırlatıyor. Bu da bazen kötü etkileyebiliyor.*

Olumlu ya da olumsuz görüş bildirmeyen öğrenci ifadeleri ise şöyledir:

- (K4) *Pek bir şey olmadı sadece motivasyonum arttı. Bazı etkinliklerde gerçekten özel yetenekli olduğumu fark ettim.*
- (K5) *Olumlu etkiler yarattı ama pek bir şey olduğunu düşünmüyorum.*
- (E6) *Olumlu olumsuz bir etkisi olmadı. Normaldi.*
- (E7) *Nötr*
- (K8) *Herhangi bir etki yaratmadı.*
- (E8) *Ben özel yetenekli olarak anılmayı doğru bulmuyorum. O sebeple bu soruyu yanıtlamayacağım.*

Tablo 3. Özel Yetenekli Tanısı Aldıktan Sonra Katılımcıların Sosyal Çevrelerinden Aldığı Dönütler

Tema	Kategori	Kod	f
Sosyal Çevreden Alınan Dönütler	Olumlu	Pozitif (olumlu), tebrik, gurur duymak, mutluluk, destek olma	11
		Toplam	11
	Olumsuz	Yüksek beklenti	1
		Olumsuz arkadaş tavrı	3
		Olumsuz öğretmen tavrı	1
		Ailenin şaşırması	1
		Toplam	6
	Nötr	Herhangi bir dönüt olmadı, ekstra bir şey olmadı, yanıtsız, olumlu/olumsuz dönüt almadım, güçlük yaşamadım	6
		Toplam	6

Tablo 3 incelendiğinde özel yetenekli tanısı aldıktan sonra katılımcıların sosyal çevrelerinden aldığı dönütlerin genel anlamda olumlu olduğu görülmektedir. Özel yetenekli tanısı aldıktan sonra katılımcıların sosyal çevrelerinden aldığı dönütlere ilişkin cevapları (olumlu, olumsuz ve nötr) ayırtırdığımızda öğrenci görüşleriyle ilgili ortaya çıkan tablo şöyledir:

Sosyal çevreden alınan olumlu dönütlere ilişkin öğrenci görüşleri:

(K2) *Ailem ve arkadaşlarım tebrik etti.*

(K3) *Olumlu dönütler aldım.*

(K4) *Ailem gurur duydu.*

(K5) *Dönütlerin hepsi olumlu. Çevrem tarafından tebrik ediliyorum.*

(E1) *Tebrik ettiler.*

(E3) *Ailem mutlu oldu. Yakın arkadaşlarım tebrik etti.*

(E7) *Olumlu dönütler aldım.*

(K8) *Annem mutlu oldu.*

(K9) *Ailem ve okul tarafından olumlu karşılandım.*

(K11) *Ailem ve sevdiğim insanlar yanımdaydı, desteklendim.*

Sosyal çevreden alınan olumsuz dönütlere ilişkin öğrenci görüşleri:

- (E5) *Hocalarım 'BİLSEM'e gitmeyin, boş bir yer' ifadesini kullanıyorlar.*
- (K6) *Okulda öğretmenlerim bunun farkında olarak bana daha ileri düzey sorular sordular fakat beklentileri yükseldi. Arkadaşlarım önemsemedi, ailem de şaşırır mışa benzemiyor.*
- (K7) *Herkes sevindi ancak bazı arkadaşlarım bana karşı tavır aldı.*
- (K9) *İlk zamanlar arkadaş çevresinden bazı olumsuz dönütler almıştım.*

Sosyal çevrelerinden aldıkları dönütlere ilişkin (nötr) öğrenci görüşleri şöyledir:

- (K1) *Herhangi bir dönüt olmadı.*
- (E2) *Kendimi hiçbir zaman özel yetenekli olarak tanımlamadım. Bu sebeple dönüt olmadı.*
- (E4) *Ekstra bir şey olmadı.*
- (E6) *BİLSEM'i kazananları çok zeki zannediyorlar ancak öyle değil.*
- (E8) *Yanıtsız*
- (E9) *Olumlu-olumsuz bir dönüt almadım.*
- (K10) *Pek fazla güçlükle karşılaştığım söylenemez.*

Tablo 4. Özel Yetenekli Birey Olarak Katılımcıların Karşılaştıkları Güçlükler

Tema	Kategori	Kod	f
Eğitim Ortamında Karşılaşılan Güçlükler	Sınıf ve Okul Ortamı	İki kuruma (BİLSEM ve Fen lisesi) gitmenin zorluğu, Okulun yorucu/sıkıcı oluşu	3
		Daha fazla görev, sorumluluk, ödev	1
		Zor sorular	1
		Dersi anlamakta zaman zaman zorlanma	1
		Toplam	7
		Basit konuların zaman kaybı oluşunu düşünme	1

	Hissedilen Duygu ve Düşünceler	Yapamadığında hissedilen gerginlik	1
		Hızlı öğrenme kapasitesinin süreci sıkıcı hale getirmesi	1
		Kendine zaman ayıramama	3
		Yorgunluk	
		Toplam	6
	Nötr	Herhangi bir zorlukla karşılaşmadım, pek yok	9
		Toplam	9

Tablo 4’de özel yetenekli birey olarak karşılaştıkları güçlükler; sınıf ve okul ortamında karşılaşılan güçlükler ve hissedilen duygu/düşünce zorlukları olarak kategorilendirilmiştir. Bu soruya ilişkin öğrenci cevaplarını (sınıf ve okul ortamında karşılaştıkları güçlükler, hissettikleri duygu ve düşünceler ve nötr) ayrıştırdığımızda öğrenci görüşleriyle ilgili ortaya çıkan tablo şöyledir:

Öğrencilerin sınıf ve okul ortamında karşılaştıkları güçlüklerle ilişkin görüşleri şöyledir:

- (K2) Diğer öğrenci arkadaşlarımıza göre daha fazla görev ve sorumluluk almak.
- (E2) Her insan gibi zaman zaman derslerimi anlamakta zorluk yaşayabiliyorum.
- (E1) Eski okulumda sınavlarımı daha zor yapıyorlardı.
- (E6) BİLSEM’e de gittiğim için hem okul hem BİLSEM beni yoruyor.
- (E7) BİLSEM’e de gittiğim için hem okul hem BİLSEM ders saatleri çakışabiliyor ve yorucu olabiliyor.
- (K7) Her sene aynı şeyleri görüyoruz.

Öğrencilerin sınıf ve okul ortamında karşılaştıkları güçlüklerle ilişkin hislerine ve düşüncelerine ilişkin görüşeler:

- (E3) Bir soruyu çözemediğimde çözene kadar onunla uğraşmam ve bu durumun üzerimde yarattığı gerginlik.
- (E5) Bazı basit konuların müfredattan çıkarılmasını istiyorum çünkü bu konuları öğrenmeye çalışmanın zaman kaybı olduğunu düşünüyorum.

- (E6) *BİLSEM'e de gittiğim için hem okul hem BİLSEM beni yoruyor.*
- (E7) *BİLSEM'e de gittiğim için hem okul hem BİLSEM ders saatleri çakışabiliyor ve yorucu olabiliyor.*
- (E9) *Aşırı ödevlerden dolayı kendime zaman ayıramıyorum.*
- (K6) *Hızlı öğrendiğimi düşünüyorum ve öğretmen yeni konuya geçene kadar boşta kalıyorum.*
- (K8) *Okulun 5 gün olması çok yorucu.*

Öğrencilerin sınıf ve okul ortamında karşılaştıkları güçlüklerle ilişkin olumlu ya da olumsuz olmayan cevaplarına ilişkin görüşleri şöyledir:

- (K1) *Herhangi bir zorlukla karşılaşmadım.*
- (K3) *Herhangi bir zorluk yaşamıyorum.*
- (K4) *Herhangi bir zorluk yaşamıyorum.*
- (K5) *Herhangi bir zorluk yaşamıyorum.*
- (E4) *Pek yok.*
- (E8) *Herhangi bir güçlükle karşılaşmadım.*
- (K9) *Pek yok.*
- (K10) *Pek fazla güçlükle karşılaştığım söylenemez.*
- (K11) *Şu ana kadar pek fazla güçlükle karşılaşmadım.*

Tablo 5. Özel Yetenekli Birey Olarak Katılımcıların Gelecek Planları

Tema	Kategori	Kod	f
Gelecekle İlgili Planlar	Kariyer	Pilot, Bilgisayar/yazılım mühendisliği, Uçak mühendisliği, Savcı Güzel Sanatlar Fakültesi, Tıp, Harp Okulu, Serbest meslek	17
		Akademik olarak iyi sıralama	3
		Tübitak, Teknofest başarısı	3
		Toplam	23
		Nötr	Şimdilik yok
		Toplam	1

Tablo 5 incelendiğinde genel olarak öğrencilerin geleceğe dair kariyer planlarının net olduğu görülebilir. Bu bulgulara ilişkin öğrenci görüşleri şöyledir:

- (K1) *Güzel bir proje ile Tübitak ya da Teknofest'te başarılı olmak istiyorum.*
- (K2) *Okulda iyi bir derece yapmak, kariyer olaraksa mühendis olmak istiyorum.*
- (K3) *Mühendis ya da pilot olmak isterim.*
- (K4) *Mühendis olmak ve Tübitak'da proje yazmak istiyorum.*
- (K5) *Tıp okumak ve akademik kariyer yapmak istiyorum (Doç., Prof. vs olmak istiyorum)*
- (E1) *Bilgisayar mühendisi olmak istiyorum.*
- (E2) *Memur olarak değil de serbest çalışıp, kendi işimi yapmak istiyorum.*
- (E3) *Tıp okumak istiyorum.*
- (E4) *ODTÜ'de mühendislik okumak istiyorum.*
- (E5) *Proje yapıp mucit olmak istiyorum.*
- (E6) *Tıp okumak istiyorum.*
- (E8) *İyi bir üniversiteden mezun olup iyi bir yerde çalışmak istiyorum.*
- (E9) *Bilgisayar ya da yazılım mühendisliği.*
- (K6) *Yazılım mühendisliği okumak istiyorum.*
- (K7) *Uçak mühendisliği okumak istiyorum.*
- (K8) *YKS birincisi olup savcı olmak istiyorum.*
- (K9) *Yazılım mühendisliği istiyorum.*
- (K10) *Türkiye'de sayısalda derece yapmak.*
- (K11) *Mimar Sinan Üniversitesi, Hava Harp Okulu, Kara Harp Okulu, Tıp ya da Diş hekimliği istiyorum.*

Nötr (cevap yok)

- (E7) *Şimdilik yok.*

Tartışma ve Sonuç

Çalışma bulgularına göz attığımızda özel yetenekli birey tanısı almanın öğrenciler üzerindeki etkilerinin olumlu olduğu görülmektedir. Sadece birkaç öğrencinin beklenti ve baskının artışı söz ettiği, 6 öğrenci içinse

durumun kendileri nazarında net olmadığı görülebilir. Bu sonuç bu anlamda pozitif olarak yorumlanabilir. Ancak, ebeveyn ve öğretmenlerin aşırı ve gerçekçi olmayan beklentileri, yoğun ilgileri, çocuğun yetenek ve öğretimi arasındaki uyumsuzluk, akran ilişkilerinde tecrübe edilen zorluklar, diğer bireylerce anlaşılama gibi sebepler özel yetenekli bireylerde davranışsal ve duygusal problemlerin daha yoğun ortaya çıkabileceğini düşündürmektedir (Morawska ve Sanders, 2009; Vanmeerbeek vd., 2006). Doğal olarak beklentinin yüksek oluşu ya da baskı gibi negatif yaklaşımlar bu bireyler üzerinde olumsuz etkiler yaratabilir. Gerek ebeveynlerin, öğretmenlerin gerekse de öğrencinin sosyal çevresinin özel yetenekli öğrenciden yüksek düzeyde başarı beklentisinin olması yoğun tempo altında ezilen (kendi okulu, BİLSEM vb.) bu bireylerin kaygı düzeyini artırarak, başarısızlık hissi yaşatabileceği ve bireyin yalnızlaşmasına neden olabileceği söylenebilir.

Özel yetenekli bireylerin özellikle olumsuz arkadaş ve öğretmen tavrından söz ettikleri görülmektedir. Yapılan çalışmalara göz atıldığında çalışma bulgularını destekler sonuçlara ulaşmak mümkündür. Özel yetenekli bireylerin aşırı hassasiyetleri ve mükemmeliyetçilikleri sebebiyle yeteneklerinin kabul gördüğü destekleyici ortamlara olan gereksinimleri oldukça yüksektir (Reis vd., 2004). Böyle bir destek göremediklerinde ise bu bireyler akranlarına uyum sağlamak için yeteneklerini gizlemek ya da potansiyellerinin altında performans ortaya koymak gibi başa çıkma mekanizmaları sergileyebilmektedir (Cross ve Swiatek, 2009). Özel yetenekli bireylerin sosyal, duyuşsal, bilişsel farklılıklarının olduğu ve bu farklılıkların duyuşsal ve sosyal alanlarda çoğunlukla uyum noktasında sorun yaşamalarına neden olduğu ortaya konulmaktadır (Aydın ve Konyalıoğlu, 2011; Çitil, 2018). Bazı çalışmalarda özel yetenekli bireylerin akranlarına nazaran sorunlarla daha kolay baş ettiklerini belirtmektedir (Markusic, 2019).

Karakuş (2010); Çamdeviren (2014); Saranlı (2017) çalışmalarında özel yetenekli bireylerin akranlarıyla iletişim sorunları yaşadıkları sonucuna ulaşmışlardır. Saranlı (2017) çalışmasında bu bireylerin sosyal ve duygusal anlamda zorluklar yaşadığını ve bu sebeple yalnız kalmayı tercih ettiklerini ifade etmiştir. Jovanovic ve Vukić (2018); Levent (2020); Ünlü ve Karadaş (2023) ise çalışmalarında özel yetenekli bireylerin akranları tarafından zorbalığa uğradığını ve dışlandıkları sonucuna ulaşmışlardır. Bir grubun üyesi olma, başkalarıyla birlikte yaşama, onlardan kabul görme, arkadaşlık, sevmeye ve sevilme gibi sosyal gereksinimler insanlar için önemlidir

(Gürcan, 2013). Fizyolojik ve sosyal gereksinimlerinin giderilmesi kişinin diğer gereksinimleri için bir kaynak oluşturmaktadır. İnsanların sosyal gereksinimleri giderilmezse, bu kişiler toplumdan soyutlanmakta ve aidiyet duygusundan mahrum olarak kendilerini yalnız ve terk edilmiş hissetmektedirler. Aile kurma ve çevredeki bireylerle duygu alışverişinde bulunma isteği sosyal gereksinimlerden kaynaklanmaktadır. Çalışma bulgularında (K6) ve (K7) rumuzlu öğrenciler, özel yetenekli tanısı almış bireyler olarak arkadaşlarının önemsememesinden ve olumsuz tavırlarından söz etmişlerdir.

(K6) *'Okulda öğretmenlerim bunun farkında olarak bana daha ileri düzey sorular sordular fakat beklentileri yükseldi. Arkadaşlarım önemsemedi, ailem de şaşırır mışa benzemiyor'.*

(K7) *'Herkes sevindi ancak bazı arkadaşlarım bana karşı tavır aldı'.*

Bu iki ifadenin de yukarıdaki çalışma bulgularıyla örtüştüğü söylenebilir. Bu dışlanma/yok sayma ya da farklılıkları kabul etmeme davranışları özel yetenekli bireylerin bir süre sonra kendi iç dünyalarına çekilmelerine ya da davranışsal, duygusal boyutta farklı problem yaşamalarına neden olabilir. Konuyla ilgili olarak, Ataş ve Sirem (2020) çalışmalarında özel yetenekli öğrencilerin akran ilişkilerinde *kazanma hırsı, kurallara bağlılık, anlaşılma isteği, ortak ilgi, ısrar, şımartılma, aidiyet ve beklenti baskısı* oluşturduğu; *sosyal ilişkilerde ise kıskançlık, liderlik, benmerkezcilik ve en iyi olma arzusu* oluşturduğu bulgusuna ulaşmışlardır.

Özel yetenekli bireyler yaşadıkları arkadaşlık sorunlarını içselleştirerek, iletişim başlatma ve sürdürme noktasında kendilerini eksik görebilmekte, yalnız hissedebilmekte ve içe kapanmayı tercih edebilmektedir (Saranlı, 2017; Erigüç vd., 2013; Levent, 2011). Arkadaşlardan algılanan sosyal destek, psikolojik sağlamlığın anlamlı yordayıcısıdır. Olumlu akran ilişkileri, özel yetenekli bireylerin psikolojik sağlamlığını arttırmada önemli bir etkidir. Günlük problemleri arkadaşlarla paylaşmak ve karşılıklı destek alıp vermek zorluklarla mücadele etme noktasında bu bireylere yardımcı olabilir. Ancak, özel yetenekli bireyler akranlarıyla olan ilişkilerinde zaman zaman akran baskısı, ayrımcılık ve yetenekleri hakkında belirsizlik gibi zorluklarla da karşılaşabilmektedir. Bu anlamda bu bireylerin psikolojik sağlamlıklarını artırmak adına olumlu akran ağları oluşturarak, anlamlı etkileşimler yaşamalarını sağlamak önemli olabilir (Ford, 1994; Kim, 2015; Reis vd., 2004).

Özel yetenekli bireylerde başarısızlığın temel sebeplerinden birisi de bu bireylere dönük uygun bireysel eğitim programlarının uygulanmaması, öğretmenlerin ve ebeveynlerin özel yetenekli öğrencilerle ilgili yeterli bilgiye sahip olmaması gösterilebilir (Gönültaş ve Emir, 2022). Eğitim öğretim ortamlarında bu bireyler için doğru düzenlemeler yapıldığında öğrencilerin düşük not alma, derse ilgisiz kalma ya da okulu terk etme gibi davranışları azaltılabilmektedir (Matthews ve McBee, 2007). McCoach ve Siegle (2003) çalışmalarında okula karşı olumsuz tutum, okula gitmek istememe, eğitim programlarının özel yetenekli bireylerin ilgi ve gereksinimlerine karşılık gelmemesi gibi sebeplerden ötürü başarısızlık yaşadıklarını ortaya koymuşlardır. Nitekim çalışma bulgularında;

(K6) *'Hızlı öğrendiğimi düşünüyorum ve öğretmen yeni konuya geçene kadar boşta kalıyorum'*, (E5) *'Bazı basit konuların müfredattan çıkarılmasını istiyorum çünkü bu konuları öğrenmeye çalışmanın zaman kaybı olduğunu düşünüyorum.'*, (E5) *'Hocalarım 'BİLSEM'e gitmeyin, boş bir yer' ifadesini kullanıyorlar.'* şeklinde sorulara cevaplar vermişlerdir. Bütün bu ifadeler öğrencilerin okula karşı olumsuz tutum geliştirmesinde ve okulda uygulanan eğitim programlarının bu bireylerin ilgi ve gereksinimlerine karşılık gelmemesi gibi sebeplerden ötürü öğrencilerde başarısızlık hissine ve okuldan sıkılarak okuldan uzaklaşmalarına neden olabilir.

Özel yetenekli öğrencileri tanımayan, bu bireylerin kendilerine has davranışlarını bilmeyen öğretmenler, öğrencilerin gereksinimlerine dönük uygun program hazırlamakta zorlanabilir (Clark, 2002). Siegle (2001) çalışmasında özel yetenekli bireylerin tespitinde öğretmenlerin bu bireylere ilişkin inanç, tutum, bilgi, beklenti, önyargı ve tecrübelerinin etkili olduğu sonucuna ulaşmıştır. Karakuş (2010) ise çalışmasında öğretmenlerin, özel yetenekli öğrencilerle ilgili yeterli donanıma sahip olmadıklarını ortaya koymuştur. Jovanovic ve Vukić (2018); Levent (2020); Ünlü ve Karada (2023) çalışmalarında öğretmenlerin, özel yeteneklileri anlamada yetersiz kaldıkları, ceza verdikleri, sert davrandıkları ve olumsuz iletişim kurup, gereksinimlerinin karşılanmasında yetersiz kaldıkları sonucuna ulaşmışlardır. Ancak bu görüşlerin aksine öğretmenleriyle olumlu ilişkiler geliştirdiğini ifade eden öğrenci sayısı da oldukça fazladır.

Öğretmenlerin, özel yetenekli bireylerle ilgili yeterli donanıma sahip olmayışları, onlarla iletişimlerinde sorun yaşamaları, (E5) rumuzlu öğrencinin cevabıyla ilintili olarak olumsuz öğretmen görüşünün nedenleri arasında eğitim ortamında karşılaşılan güçlükler örnek gösterilebilir. (E5)

rumuzlu öğrencinin ‘Hocalarım *BİLSEM’e gitmeyin, boş bir yer*’ ifadesinin yukarıdaki çalışma bulgularıyla örtüştüğü söylenebilir.

Özel yetenekli bireyler eğitim ortamında karşılaştıkları güçlükler noktasında; birden fazla kuruma devam etmenin yorgunluğu, ödevlerin ağır oluşu, bir şeyi yapamadıklarında hissettikleri gerginlik, hızlı öğrenme kapasitelerinin süreci sıkıcı hale getirmesi gibi olumsuzlardan söz etmişlerdir.

Yapılan çalışmalar özel yetenekli bireylerin eğitim ortamlarında farklı zorluklarla karşı karşıya kaldıklarını ortaya koymaktadır. Avcı ve Sakallı Demirok (2022) ve Ünlü ve Karadaş (2023) çalışmalarında özel yetenekli bireylerin bir kısmının eğitim ortamlarında derslerden sıkıldığını; Çitil (2018); Leana –Taşcılar ve Kanlı (2014); Özbay (2013); Ünlü ve Karadaş (2023) çalışmalarında özel yetenekli bireylerin akademik, sosyal ve duygusal anlamda kendilerini akranlarından farklı hissettikleri sonucuna ulaşmışlardır. Bu sonuçların çalışma bulgularını destekler nitelikte olduğu yorumunda bulunulabilir. Özel yetenekli bireylerin bir şeyi yapamadıklarında hissettikleri gerginlik ve hızlı öğrenme kapasiteleri süreci sıkıcı hale getirebilir. Bu durumun da yapılan çalışmalarla örtüştüğü ifade edilebilir. Çünkü bu bireylerin büyük çoğunluğu çabuk öğrenen, mükemmeliyetçilik duyguları olan, sonuca odaklı bireyler olarak gösterilebilirler. Bu bireyler başarısız olduklarında özgüvenleri kolayca zedelenabilir, kendilerine olan güvenlerini kaybedebilirler.

Ünlü ve Karadaş (2023) çalışmalarında özel yetenekli öğrencilerin okul ortamında yetenek derslerinin olmasını, demokratik bir ortamın oluşmasını ve ödev/sınavların olmamasını istediklerini ortaya koymuşlardır. Öğrenci (E9)’un ‘*Aşırı ödevlerden dolayı kendime zaman ayıramıyorum*’ ifadesinin de bu sonucu destekler nitelikte olduğu söylenebilir.

Türkiye’de kaynaştırma eğitimi kapsamında akranlarıyla aynı eğitim ortamında eğitimlerini sürdüren özel yetenekli öğrenciler; adaptasyon sorunu, eğitim programlarının içeriği, dikkatlerinin çabuk dağılması, akademik olarak akranlarından daha ileri oluşları gibi sebeplerden dolayı eğitim ortamlarında sorun yaşayabilmektedir (Çitil, 2016; Dill, 2012; Özbay, 2013; Sağlam ve Polat, 2020). Verilen cevaplardan biri (E5), bazı derslerin ve etkinliklerin bu öğrencilerce zaman kaybı olarak görülmesi ve müfredattan çıkarılması gerektiği ve ‘*Hızlı öğrendiğimi düşünüyorum ve öğretmen yeni konuya geçene kadar boşta kalıyorum*’ (E6) cevapları eğitim ortamında bu öğrencilerin sorun yaşadıkları şeklinde yorumlanabilir. Montgomery (2003) ve Sezer (2015) çalışmalarında özel yetenekli öğrencilerin rutin ödevlerden

ve tek tip faaliyetlerden sıkılabileceği, önlem olaraksa bireyselleştirilmiş ve zenginleştirilmiş eğitim programlarının bu bireyler için etkili olabileceği sonucuna ulaşmışlardır.

Çetin ve Ünsal (2020) çalışmalarında özel yetenekli bireylerin hızlı ve kolay öğrenen, güçlü hafızaya sahip, olaylara farklı bir gözle bakabilen, özgün ve sıra dışı fikirlere sahip, meraklı, öğrendiklerini genelleyebilen, çıkarımda bulunabilme gibi zihinsel becerilere sahip bireyler oldukları sonucuna ulaşmışlardır. Bu bireylerin başarısızlığa aşırı tepki verdikleri, duygularını yoğun yaşadıkları ve çabuk sıkıldıkları diğer bulgulardır. Bu bulguların da çalışma sonuçlarını destekler nitelikte olduğu söylenebilir.

Kaymakçı, Şahin Düğenci ve Korkmaz (2023) gerçekleştirmiş oldukları çalışmalarında özel yetenekli ortaokul öğrencilerinin üst düzey iletişim becerisine sahip olduklarını ve bu çocukların iletişim becerilerinin yüksek oluşunun akademik başarılarını olumlu etkilediğini ve karşılaştıkları zorluklarla daha kolay baş edebileceklerini ortaya koymuşlardır. Ayrıca, kaynaştırma ve bütünlendirme eğitimi kapsamında özel yetenekli öğrencilerin zenginleştirme ve farklılaştırma gereksinimlerinden dolayı tüm branş öğretmenlerince Zenginleştirilmiş Eğitim Planlarının (ZEP) öğrenci performansı doğrultusunda hazırlanmasının öneminden söz edilebilir (Jovanovic ve Vukić, 2018). Özel yetenekli bireylerin yeteneklerine ve bilişsel süreçlerine hitap edecek şekilde okul ortamında etkinlik ve ders içeriklerinin planlanarak oluşturulması; okul haricinde Bilim ve Sanat Merkezi (BİLSEM), Uluslararası Yetenekli Çocuklar Eğitim Programı (UYCEP), Üstün Yetenekliler Eğitim Programı (ÜYEP) gibi kurumlardan ekstra ders desteği almaya ihtiyaç duymadan, kendi okullarındaki etkinlik ve ders saatlerinin artırılarak yeterli sayıda ve nitelikte derslerin verilmesi gerektiği ifade edilebilir (Ünlü ve Karadaş, 2023).

Çalışmada yalnızca bir öğrenci (E7) meslek belirtmemiş, bir öğrenci ise (K11) birden fazla meslek alanından söz etmiştir.

Özel yetenekli bireyler sahip oldukları farklı özellikler sebebiyle kariyer gelişim sürecine akranlarından daha erken yaşlarda başlamaktadır (Watters, 2010). Akademik başarılarının yüksek oluşu ise bu bireyleri meslek seçiminde özellikle güçlü performans gösterdikleri alanlara doğru yönlendirmektedir (Davashgil, 2004). Nitekim çalışma grubunun tümü fen lisesi öğrencisi olup, çoğunluğu meslek tercihinde sayısal bölümleri tercih edeceğini ifade etmiştir. Bu durumun çalışma bulgularını destekler bir ifade olduğu yorumunda bulunulabilir.

Avcı ve Sakallı Demirok (2022) çalışmalarında özel yetenekli bireylerin gelecekle ilgili planlarına ilişkin farklılıklar olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Bu sonuç da araştırma bulgularını destekler niteliktedir. Çünkü çalışma grubunun seçmek istediği mesleklerin farklılık gösterdiği görülebilmektedir.

Güleç, Karaburçak, Akalan ve Tatar (2020) çalışmalarında kariyer iyimserliği açısından özel yetenekli ortaöğretim öğrencileriyle normal popülasyon arasında özel yetenekli bireyler lehine anlamlı bir farklılık olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Şimşek (2011) lise ve Topgül (2017) ise üniversite öğrencileriyle yaptıkları çalışmalarında öğrencilerin gelecek kavramına ilişkin bazı tereddütlerinin olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Her ne kadar bu çalışmada özel yetenekli bireylerle özel yetenekli tanıması almamış birey karşılaştırması yapılmamış olsa da çalışma bulgularından özel yetenekli öğrencilerin kariyer seçimi noktasında net oldukları, kafalarının karışık olmadığı söylenebilir.

Perrone (1997) genel popülasyonun aksine özel yetenekli bireylerin büyük çoğunluğunun tek bir kariyer seçme eğiliminde olduklarını ve meslek seçimini yaşamlarının en önemli parçası olarak gördüklerini belirtmektedir. Perrone'nin bu yorumu için de çalışma sonucunu destekler nitelikte olduğu söylenebilir. Öğrencilerin çoğunluğu [(K11) hariç] net bir şekilde tek meslek ifade etmişlerdir. Kariyer planlamada bireylerin güçlü yönlerinin belirlenmesi oldukça önemlidir (Özdaşlı, 2008). Kariyer planlama gelecek yönelimli olup, bireylerin güçlü yönlerini vurgular. Bir anlamda geleceğe iyimser bakmak, sağlıklı bir kişiliğin de göstergesidir (Day ve Rottinghaus, Savickas, 2003).

Öneriler

Çalışmanın birinci ve ikinci sorusu birlikte değerlendirildiğinde özel yetenekli bireyler, özel yetenek tanıması almış olmanın kendileri üzerinde olumlu etkilerinden söz etmişlerdir. Sosyal çevrelerinden aldıkları dönütler bakımından ise olumlu olduğu kadar, maalesef gerekli reaksiyonun gösterilmediği ve olumsuz tavırların da olduğu görülebilmektedir.

Özel yetenekli bireylerin her konuda başarılı olacakları ya da olmaları gerektiği algısı yanlıştır. Çünkü bu bireylerin de kendilerine has özellikleri vardır. Bir alanda başarılı olan özel yetenekli bir birey farklı bir alanda daha az başarılı olabilir. Bu anlamda gerek ailelerin gerekse de eğitimcilerin bunu dikkate alarak bu bireylere yaklaşması önemlidir. Evde, okulda ya da

sosyal çevrelerinde zengin uyarıcıların sunulması, bu bireylerin gelişimlerini destekleyici ve itici bir güç etkisi yaratabilir. Erken çocukluk döneminde ebeveyn-özel yetenekli çocuk, öğretmen-özel yetenekli öğrenci ve bu çocukların akranlarıyla olan iletişimlerinde gerekli desteğin tüm paydaşlarca (hükümetler, politika yapıcılar, STK'lar vb.) verilmesi, sonraki süreçte bu çocukların sosyal çevrelerince kabullerini kolaylaştıracağı gibi yaşayacakları zorlukları da en aza indirme noktasında ciddi bir adım olabilir.

Özel yetenekli bir çocuğa sahip olmak anne babaların tercihi olmayıp, gelişimsel farklılıkları sebebiyle ebeveynlerin bu çocuklarla daha yakından ilgilenmeleri gerektiği bir gerçektir. Bu durum onlar adına eğlenceli olabildiği kadar zorlu bir süreç de olabilir. Bu anlamda daha fazla desteğe ihtiyaçları olduğu ortadadır. Çocuklarının potansiyellerini geliştirebilecekleri ve gelişim gereksinimlerini ortaya koyabilecekleri ciddi desteklere ihtiyaçları bu anlamda yadsınamaz. Ebeveynlerin kaygılarını hafifletecek, onlara yol gösterecek, çocuklarını sosyal, duygusal, ruhsal her anlamda anlayabilecekleri ve onlara destek sunabilecekleri eğitimlere ve yönlendirmelere gereksinimlerinin öneminden söz edilebilir.

Ailelere ve eğitimcilere özel yetenekli bireylerin özellikleriyle ilgili verilecek eğitimler, bu bireylerin yaşadığı her türlü zorlukla ilintili olarak ailelere ve eğitimcilere daha empatik olmaları noktasında farklı bir bakış kazandırabilir. Yine okullarda akran gruplarına verilecek bireysel farklılıklara saygı eğitimlerinin, akranların birbirleriyle olan iletişimlerinde daha yapıcı bir atmosfer yaratabilir. Özel yetenekli bireylerin akranlarıyla yaşadıkları problemleri en aza indirmek adına akran destek eğitimleri verilebilir. Yine özel yetenekli bireylerin sosyal duygusal zorluklar karşısında yaşadıkları olumsuzlukları en aza indirmek için sosyal beceri eğitimleri verilebilir.

Çalışmanın 3. sorusunda özel yetenekli öğrenciler sınıf/okul ortamında karşılaştıkları güçlükler ve bu durumlarla ilgili hissettiklerini ve düşündüklerini ifade etmişlerdir. Birden fazla kuruma devam etmenin ortaya koyduğu zorluk ve yaşanan yorgunluk, bıkkınlık hissi, kendisine kolay gelen konuların zaman kaybı olarak görülmesi, kendine zaman ayıramama gibi olumsuz ifadeler öğrencilerin aldıkları eğitime dönük olumsuz görüşleridir. Bu çocukların erken yaşta fark edilmesi ve gelişim özellikleri dikkate alınarak uygun eğitim almaları önemlidir. Geleceğin inşası noktasında eğitimin fonksiyonları dikkate alındığında özel yetenekli bireylerin eğitimine olan özenin önemi yadsınamaz. Bugün pek çok gelişmiş

ülkeye özel yetenekli bireyler konusunda örnek teşkil eden Enderun Mektepleri gibi okulların açılması önemlidir. Bu işlevi yalnızca BİLSEM'lere bırakmanın bu anlamda doğru olmadığı da söylenebilir. Okullarda da özel yetenekli öğrencilerin ilgi, ihtiyaç ve gereksinimleri doğrultusunda programlar hazırlamak ve eğitim sisteminin içerisine entegre etmek bir yöntem olarak uygulanabilir. Farklı programlarla özel yetenekli bireylerin gelişim alanlarına bu anlamda kendi okullarında da katkı sunulabilir. Özel yetenekli öğrencilerle çalışan öğretmenlerin de özel yeteneklilik konusunda daha ciddi eğitimler alması, sadece akademik yönden öğrenciyi destek olmak değil, bu bireyleri sosyal duygusal anlamda da tanımak, üniversitelerden ve STK'lardan bu anlamda destek almak yani daha geniş bir perspektiften bakmak gerekebilir.

Çalışmanın son sorusunda özel yetenekli öğrencilerin gelecek planlarıyla ilgili kafalarının karışık olmadığı, oldukça net olduğu görülmektedir. Zorlukları aşmada muhakkak ki en önemli konulardan birisi özel yetenekli bireylere yapılacak etkili kariyer danışmanlığıdır. Bu bireylerin yöneldikleri alanlarda yüksek motivasyonla çalışmaları ve güçlü performans ortaya koymaları sebebiyle kariyer planlamalarını en güçlü oldukları alana yönlendirmelerinin gerekliliği söz konusudur (Sürücü, Konaş ve Bacanlı, 2015). Yapılacak yönlendirmelerin ve ortaya konacak politikaların da bu doğrultuda yapılması, özel yetenekli bireyleri başarıya götürecek unsurlar arasında sayılabilir. Özel yetenekli bireylerin yeteneklerinin fark edilmesinde ailenin önemi inkar edilemez. Bu anlamda ailelerin kariyer gelişimi konusunda çocuklarını desteklemeleri ve yol gösterici olmaları oldukça önemlidir denebilir.

Çalışmalar, özel yetenekli bireylerin algıladığı sosyal desteğin bu bireylerin uyumlarında etkili olduğunu ortaya koymaktadır. Bu anlamda sosyal çevresinden (aile, okul, akran grubu vb.) algılanan destek ne kadar yüksek ve anlamlı olursa, bu bireylerin psikolojik sağlamlılıklarının o denli güçlü olacağı yorumunda bulunulabilir. Bu yaklaşım da bu bireylerin yaşamı anlamlı bulmaları ve motivasyonları adına itici bir güç olabilir. Ancak sosyal çevrelerinden algıladıkları olumsuz tavırlar, bu bireylerde kaygıyı arttırabileceği gibi akademik başarılarını da olumsuz etkileyebilir. Gerek ailelerin ve eğitimcilerin gerekse de sosyal çevrenin bu çocukların sadece akademik başarılarına odaklanmaları bu anlamda doğru değildir.

Melih Burak Özdemir

Kaynakça

- Afat, N. (2013). *Üstün zekalı çocukların ebeveynlerine yönelik geliştirilen aile eğitim programının etkililiğinin sınanması*. Yayınlanmamış doktora tezi, İstanbul Üniversitesi.
- Akarsu, F. (2001). *Üstün yetenekliler, yetişemediğimiz çocuklar: üstün yetenekli çocuklar ve sorunları*. Eduser Yayınları
- Anctil, T., Smith, C. K., Schenck, P. M. ve Dahir, C. (2012). Professional school counselors' career development practices and professional development needs. *Career Development Quarterly*, 60, 109-121. <http://dx.doi.org/10.1002/j.2161-0045.2012.00009.x>
- Ataman, A. (2007). Üstün zekalılar ve üstün yetenekliler. Eripek S. (Ed.), *Özel eğitim içinde* (ss. 172-194). Anadolu Üniversitesi.
- Ataş, M.S. ve Sirem, Ö. (2020). Özel yetenekli öğrencilerin akran ilişkilerinin öğretmen görüşlerine göre incelenmesi. *Journal of History School*, 48, 3256-3273.
- Avcı, G. ve Sakallı Demirok, M. (2022). Özel yetenekli olmak ve özel yetenekli çocuğa sahip olmak: özel yetenekli birey ve ebeveyn görüşleri. *Disiplinlerarası Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 6(11), 39-54.
- Aydın, O. ve Konyalıoğlu, P. (2011). The relationship between general intelligence levels and psychological symptom levels of 18-21 age group individuals]. *Talent*, 1(1), 77-103.
- Balbay, C. ve Özak, H. (2024). Özel yetenekli çocukları olan ebeveynlerin farkındalık düzeylerinin incelenmesi. *Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi*, 15(3), 2223-2243. <https://doi.org/10.51460/baebd.1452821>
- Büyükoztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2014). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Pegem Akademi.
- Chen, C. P. ve Wong, J. (2013). Career counseling for gifted students. *Australian Journal of Career Development*, 22, 121-129.
- Cho-Hee, Y. (2009). Self-regulated learning and instructional factors in the scientific inquiry of scientifically gifted Korean middle school students. *Gifted Child Quarterly*, 53(3), 203-216.
- Clark, B. (2002). *Growing up gifted*. United States of America: Merrill Prentice Hall.
- Camdeviren, S. (2014). *Bilim ve sanat merkezine (BİLSEM) devam eden üstün yetenekli çocukların anne babalarının karşılaştıkları güçlükler* (Sakarya ili örneği). Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi.
- Cross, T. L. ve Swiatek, M. A. (2009). Social coping among academically gifted adolescents in a residential setting: A longitudinal study. *Gifted Child Quarterly*, 53(1), 25-33. <https://doi.org/10.1177/0016986208326554>
- Çetin, A. ve Ünsal, S. (2020). Özel yetenekli öğrenciyi anlamak: Bir durum çalışması. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 21(1), 123-148. doi:10.21565/ozelegitimdergisi.521678
- Citil, M. (2016). *Üstün yetenekli öğrencilere sunulan olumlu davranışsal destek temelli problem davranışları önleyici sınıf yönetimi uygulamaları: Eylem araştırması*. Yayınlanmamış doktora tezi, Gazi Üniversitesi.

- Davaslıgil, Ü. (2004). *Üstün zekalı çocukların eğitimi. Üstün yetenekli çocuklar seçilmiş makaleler kitabı*. Çocuk Vakfı Yayınları.
- Day, S. X., & Rottinghaus, P. (2003). The healthy personality. In W. B. Walsh (Ed.), *Counseling psychology and optimal human functioning* (pp. 1-23). Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Enc, M. (1979). *Üstün beyin gücü*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları
- Eriğüç, G., Şener, T. ve Eriş, H. (2013). İletişim becerilerinin değerlendirilmesi: Bir meslek yüksekokulu öğrencileri örneği. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 16(1), 45-65.
- Eris, B., Seyfi, R. ve Hanoz, S. (2009). Perceptions of parents with gifted children about gifted education in Turkey. *Gifted and talented International*, 24(1), 55-65.
- Ford, D. Y. (1994). Nurturing resilience in gifted black youth. *Roeper Review*, 17(2), 80-85. <https://doi.org/10.1080/02783199409553630>
- Greene Burton, M. (2016). Career and life planning for gifted adolescents. In M. Neihart, S. I. Pfeiffer & T. L. Cross (Eds.), *The social and emotional development of gifted children: What do we know?* (2nd ed., pp. 259- 268). Waco, TX: Prufrock Press
- Gönültaş, A. ve Emir, S. (2022). Özel yetenekli öğrencilerde beklenmedik başarısızlık ve olası nedenleri. *Milli Eğitim Özel Eğitim ve Rehberlik Dergisi*, 2(3), 177-211.
- Güçin, G. ve Şahin, Oruç. (2015). Türkiye'de özel yetenekliler ve özel zekâlılar alanında yapılmış akademik çalışmaların çeşitli değişkenler açısından değerlendirilmesi. *Adıyaman Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 5(2), 113-135
- Güleç, S., Karaburçak, S., Tatar, V. ve Akalan, C. (2020). Özel yetenekli lise öğrencilerinin gözetif kariyer planlama tutumlarının incelenmesi ve normal gelişim gösteren popülasyon ile karşılaştırılması. *The Journal of Social Science*, 4(7), 318-327. <https://doi.org/10.30520/tjsosci.684251>
- Gürcan, T. (2013). Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi. <https://evrimagaci.org/photo/tr/maslowun- ihtiyaclar-hiyerarşisi>.
- Hall, E. G., & Skinner, N. (1980). *Somewhere to turn: Strategies for parents of the gifted and talented*. Teachers College Press.
- Hays, P. A. (2004). Case study research. K. De Marrais ve S. D. Lapan (Ed.), *Foundations for research: Methods of inquiry in education and the social sciences* içinde (ss. 218-234). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Ishak, N. M. ve Bakar, A. Y. A. (2014). Counseling services for malaysian gifted students: an initial study. *International Journal for the Advancement of Counselling*, 36, 372-383. <https://doi.org/10.1007/s10447-014-9213-4>
- Jovanovic, M. M. ve Vukic, T. M. (2018). Types of support gifted students receive in school. *Facta Universitatis, Series: Teaching, Learning and Teacher Education*, 2(2), 125-135. <https://doi.org/10.22190/FUTLTE1802125J>
- Karakuş, F. (2010). Üstün yetenekli çocukların anne babalarının karşılaştıkları güçlükler. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(1), 127-144.
- Kaymakçı, G., Şahin Düğenci, N. ve Korkmaz, N. (2023). Determination of critical thinking dispositions and communication skills of gifted middle school students. *Journal of Human and Social Sciences*, 6, 335-367. <https://doi.org/10.53048/johass.1357412>
- Köksal, A. (2020). Özel yetenekli bir çocuğun ebeveyni olmak. *Çocuk ve Medeniyet*, 5(10), 495-502.
- Levent, F. (2011). *Üstün yetenekli çocukların hakları el kitabı: Ana baba ve öğretmenler için*. Çocuk Vakfı Yayınları.
- Levent, F. (2020). *Üstün yetenekli çocukları anlamak: Üstün yetenekli çocuklar sarmalında aile, eğitim sistemi ve toplum* (4. baskı). Nobel Akademik Yayıncılık.

- Maree, J. G. (2019). Self and career construction counseling for a gifted young woman in search of meaning and purpose. *International Journal for Educational and Vocational Guidance*, 19, 217-237. <https://doi.org/10.1007/s10775-018-9377-2>
- Markusic, M. (2019). Unusual behaviors of gifted students: Disciplining gifted children. <http://www.brighthubeducation.com/teaching-gifted-students/49993-disciplining-bad-behavior-in-gifted-children/>
- Matthews, M. S. ve McBee, M. T. (2007). School factors and the underachievement of gifted students in a talent search summer program. *Gifted Child Quarterly*, 51, 167- 181.
- McCoach, D. B. ve Siegle, D. (2003). Factors that differentiate underachieving gifted students from high-achieving gifted students. *Gifted Child Quarterly*, 47(2), 44- 154.
- MEB, (2016). Bilim ve Sanat Merkezleri Yönergesi. *Tebliğler Dergisi*, 2710.
- Merriam, S. B. (2013). *Nitel araştırma - Desen ve uygulama için bir rehber*. (S. Turan, Çev. Ed.). Ankara: Nobel.
- Miles, M. S. ve Huberman, A. M. (1984). *Qualitative data analysis: A source book of new methods*. Beverly Hills, CA: Sage.
- Montgomery, D. (2003). *Gifted and talented children with special educational needs: Double exceptionality*. David Fulton
- Morawska, A. ve Sanders, M. (2009). An evaluation of a behavioural parenting intervention for parents of gifted children. *Behav Res Ther*, 47:463-470
- Noriah, M. I. ve Abu Yazid, A. B. (2010). Psychological issues and the need for counseling services among Malaysian gifted students. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 5, 665-673.
- Özdaşlı, K. (2008). *Bireysel kariyer planlamada etkili olan faktörler ve üniversitelerin etkisi üzerine bir araştırma*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi.
- Özbay, Y. (2013). *Üstün yetenekli çocuklar ve aileleri* [T.C.Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Aile Eğitimi Programı].
- Özgül, İ., E., (2007). *Psikolojik testler*. PDREM Yayınları
- Perrone, P. A. (1997). Gifted individuals' career development. In N. Colangelo ve G. Davis (Eds.), *Handbook of Gifted Education* içinde (ss. 398-407), Allyn & Bacon.
- Rathvon, N. Ph. D. (1996). *The unmotivated child*. Simon and Schuster: USA.
- Reis, S. M. ve McCoach, D. B. (2002). Underachievement in gifted and talented students with special needs. *Exceptionality*, 10(2), 113-125. https://doi.org/10.1207/S15327035EX1002_5
- Robinson, N., M., (2005). In defense of a psychometric approach to the definition of academic giftedness: A conservative view from a die hard liberal. In Sternberg, R., J., Davidson, J., E., (Eds), *Conceptions of giftedness* (II. Edition) içinde (ss. 247-280), Cambridge University Press, Cambridge.
- Sağlam, A. ve Polat, İ. (2020). Özel yetenekli öğrencilerin sınıf ortamındaki davranışlarına yönelik öğretmenlerin görüşleri. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (24), 473-494.
- Saranlı, A. G. (2017). Eş zamanlı olmayan gelişimin üstün yetenekli çocuklardaki görünümü üzerine bir örnek olay çalışması. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 18(01), 89- 108
- Sezer, Ş. (2015). Üstün yeteneklilerin sınıf içindeki olumsuz davranışları ve yönetilmesine ilişkin öğretmen görüşleri. *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 4, 317-333.
- Siegle, D. (2001). *Teacher bias in identifying gifted and talented students*. Paper presented at the annual meeting of the Council for Exceptional Children. Kansas City, MO.

- Sürücü, M., Konaş, H., & Bacanlı, F. (2015). Üstün yetenekli ilköğretim öğrencilerinin kariyer gelişimleri. *Electronic Turkish Studies*, 10(15).
- Topgöl, S. (2017). Çalışma ekonomisi ve endüstri ilişkileri öğrencilerinin gelecek, istihdam ve mesleğe ilişkin metaforik algıları. *Çalışma İlişkileri Dergisi*, 8(1), 100-117.
- Ünlü, Ö. ve Karadaş, Y. (2023). Özel yetenekli öğrencilerin okul ortamında karşılaştıkları sorunlar ve çözüm önerileri. *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 11(21), 1032-1071.
- Vanmeerbeek, M., Van, O. S., Bouüaert, C. ve Burette, P. (2006). Gifted children and the family physician. *Presse Med*, 35(1 Pt 2), 86-90.
- Vialle, W., Heaven, P. C. L. ve Ciarrochi, J. (2007). On being gifted, but sad and misunderstood: social, emotional, and academic outcomes of gifted students in the Wollongong youth study. *Educational Research & Evaluation*, 13(6), 569-586.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin yayıncılık.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin yayıncılık.
- Yoo, J. E. ve Moon, S. M. (2006). Counseling needs of gifted students: An analysis of intake forms at a universitybased counseling center. *Gifted Child Quarterly*, 50(1), 52-61.
- Watters, J. J. (2010). Career decision making among gifted students: the mediation of teachers. *Gifted Child Quarterly*, 54(3), 222-238. <https://doi.org/10.1177/0016986210369255>